

Pleidooi voor socioprudentie in het sociaal werk

*Frans Spierings, Nico de Vos, Marja Jager-Vreugdenhil, Lia van Doorn en Jean Pierre Wilken
april 2018*

In deze publicatie houden we een pleidooi voor *socioprudentie* in het sociaal werk. In de volgende paragrafen lichten we dit nieuw geïntroduceerde begrip verder toe. We gaan eerst in op de missie en de kennisbasis van sociaal werk. We introduceren het begrip socioprudentie en staan stil bij het kennistheoretisch uitgangspunt van ‘het stille weten’. Vervolgens relateren we het aan enkele aanverwante begrippen uit het juridisch domein en het sociaal werk. Tot besluit wijzen we op de waarde die socioprudentie heeft in deze tijden van grote veranderingen in het sociale domein en bepleiten we om in de beroepsuitoefening veel meer ruimte te scheppen om praktische wijsheid (Banks, 2012) te ontwikkelen en te implementeren.

Missie

In een andere publicatie in deze reeks (Linders en Verharen, 2018) hebben we sociaal werk beschreven als een vorm van professionele beroepsuitoefening die bijdraagt aan het bevorderen van (de mogelijkheden van) sociaal functioneren. We stelden daar: “Sociaal werk is een waarden gedreven en dialogische professie, die werkt op basis van morele overwegingen over kwaliteit van leven”. Deze missie sluit aan bij de internationale definitie van sociaal werk:

“Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.” (International Federation of Social Workers, 2014)

Sociaal werk: een normatieve professie

Sociaal werk is dus gericht op het realiseren van sociale waarden, en is derhalve ingebed in een sociaal-ethisch perspectief waarbij de erkenning van menselijke integriteit en waardigheid centraal staan (Tronto, 1993; Bersselaar, 2009; Klaver et al. 2014). Conform de definitie van sociaal werk van de International Federation of Social Workers (IFSW, 2014), vindt het sociaal werk haar beroepsmatige legitimatie in de oriëntatie op het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, handhaving van mensenrechten, en respect voor diversiteit. De kernfunctie van het sociaal werk is het bevorderen van sociale samenhang, inclusiviteit en participatie van mensen, samengevat als sociale kwaliteit (Boutellier, 2014; Verharen, 2017). Sociaal werk is een waarde geladen professie. Begrippen als rechtvaardigheid en inclusiviteit hebben een sterk normatief karakter. Het zijn belangrijke bakens die in de praktijk gebruikt kunnen worden om het handelen van sociale professionals te sturen.

De afwegingen die zij maken, zijn daarom steeds gerelateerd aan de vraag wat in een bepaalde situatie het goede is: 'Draagt mijn interventie bij aan sociale rechtvaardigheid, aan participatie en sociale cohesie? Draagt mijn interventie bij aan het verbeteren van ontwikkelingskansen van mensen en het ondersteunen en versterken van mensen bij het omgaan met hun levensvragen?' Antwoorden op deze vragen zijn sterk context gebonden (want niet iedereen heeft behoefte aan bijv. meer cohesie, want soms is er ook een teveel aan cohesie in een wijk).

Sociale professionals kunnen daarbij weinig terugvallen op routinematig handelen. Elke situatie is uniek. Er zijn weinig blauwdrukken voorhanden met 'hoe te handelen' in specifieke situaties. Stam en Wilken (2015) hebben dit beschreven als het principe van 'onzeker weten'. In iedere situatie is sprake van het leren begrijpen, samen met alle betrokkenen in die situatie, van wat er aan de hand is en wat de opgave is. De sociale professional gebruikt hier zijn eigen professionele en persoonlijke bagage, maar komt samen met anderen tot betekenisconstructie. In dit proces vindt ook morele toetsing plaats, waarbij de sociale professional op basis van zijn normatieve referentiekader zijn eigen overwegingen maakt, en uiteindelijk zijn handelen daarop baseert (Van Doorn, 2008). Hierbij krijgt hij onvermijdelijk te maken met waardenconflicten (De Jonge, 2015; Kanne, 2017). Er zijn immers altijd spanningen tussen individuele en maatschappelijke perspectieven.

Daarbij rijzen vragen als: "Doe ik het goede, op de goede manier, om de goede redenen?" Hoe kiest een sociale professional positie in complexe sociale verhoudingen? Hoe brengt hij persoonlijke autonomie van mensen in balans met principes van de wederkerigheid en de relationele autonomie die samenlevingen typeert (Oosterling, 2016)? Hoe weet een sociaal professional of hij daadwerkelijk ook het goede bereikt met zijn handelen, met zijn interventies? Wat 'goed' is, is deels een subjectieve beleving en vaak situatie afhankelijk. 'Goed' is ook niet statisch: wat we nu goed vinden, vonden we in de vorige eeuw minder geslaagd. Hoe weet hij dat goedbedoelde hulp aan burgers niet tot verafhankelijkheid leidt maar tot empowerment, niet tot etikettering en uitsluiting maar tot inclusie. En zijn empowerment en inclusie altijd 'goed'? Kortom: wat is wijsheid?

We kunnen hier nog enkele vragen aan toevoegen: Hoe reflecteert en communiceert de sociaal professional over zijn werk wat hij als 'goed' beoordeelt op een dusdanige manier dat hij dit niet alleen als verantwoording kan gebruiken om het handelen te legitimeren, maar ook leert van zijn ervaringen.

En ten slotte: hoe kunnen opvattingen over 'goed sociaal werk' collectief gemaakt worden, dus als inspiratie of kennisbron gebruikt worden?

We introduceren het begrip socioprudentie, als een begrip dat de praktische wijsheid omschrijft die nodig is om met de genoemde normatieve kwesties, die eigen zijn aan het beroep, om te kunnen gaan.

Wat verstaan we onder socioprudentie?

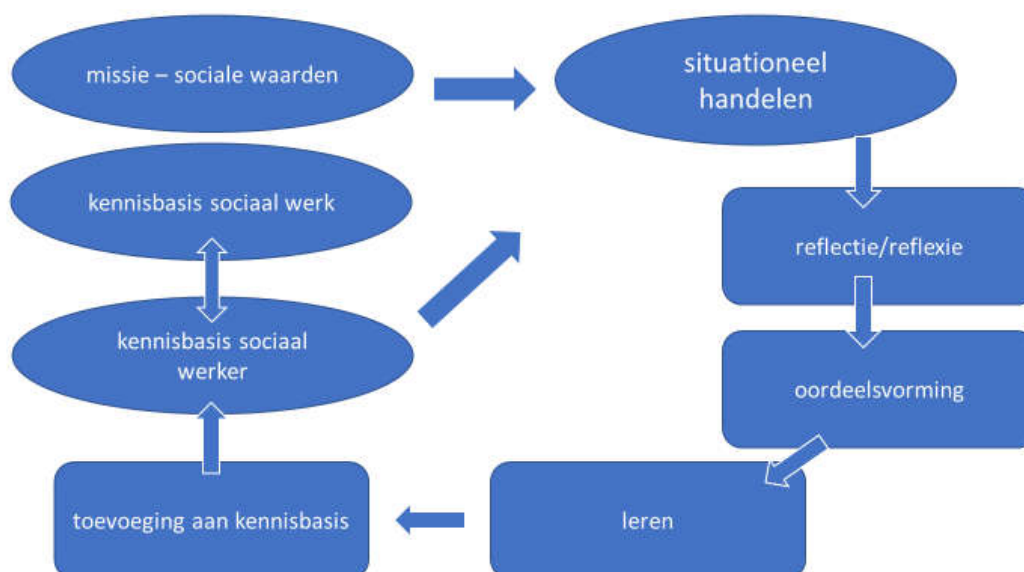
Onder socioprudentie verstaan we de praktische wijsheid die de sociale professional ontwikkelt om 'goed' te handelen, en retrospectief om te kunnen toetsen of er goed gehandeld is. Deze toetsing/reflectie draagt bij aan het continu leren van situaties, om op deze wijze de praktische wijsheid te vergroten. Hiermee geven we ook aan dat socioprudentie er niet in een keer is. Het is iets dat zich ontwikkelt en in ontwikkeling blijft. Daarmee is het ook een

constant leerproces, waarin reflectiviteit en ‘sociale reflexiviteit’ (Lichterman 2005) essentieel zijn. Reflectie verwijst naar het nadenken over en het toetsen van het eigen handelen. Reflexiviteit is het dialogische proces waarin alle betrokkenen in een bepaalde praktijk met elkaar reflecteren op ieders handelen in relatie tot elkaar (Linders & Feringa 2014). Zo beoog je samen ‘wijzer’ te worden, en dit draagt ook bij aan kennis over je eigen handelen als sociaal professional in de betreffende situatie.

Bij socioprudentie zijn verschillende kennisbronnen van belang: de kennisbasis die via opleiding is verworven (theoretische kennis, methodische vaardigheden, kennis van doelgroepen, wet- en regelgeving etc.) en ervaringskennis. Ervaringskennis is de kennis die in de praktijk wordt opgedaan door handelen en reflectie. Idealiter worden deze kennisbronnen constant aangevuld met nieuwe kennis. De moderne professional bevindt zich constant in een leermodus.

Hoewel de term socioprudentie in principe breed bruikbaar is, verbinden we het hier vooral met het omgaan met dilemma’s en/of morele spanningen. Socioprudentie helpt in het proces van de besluitvorming in het handelen, en bij het reflecteren op en leren van het handelen.

Er is dus een wisselwerking tussen de kennis die de sociale professional verworven heeft (theorie en praktijkkennis), de toepassing van deze kennis in een actuele praktijksituatie, en de toevoeging van de ervaringen die worden opgedaan aan de kennisbasis. Het specifieke van socioprudentie is dat de sociale professional via reflectie en reflexie nagaat of er ‘goed’ gehandeld is. Op deze wijze leert hij voortdurend over de kwaliteit van zijn interventie op basis van het normatieve referentiekader dat gevormd wordt door de missie en centrale waarden van sociaal werk. We gaan er hierbij van uit dat er altijd sprake is van een deel bewuste en een deel onbewuste kennis (‘tacit knowledge’). Deze twee spelen bij socioprudentie beide een rol.

Samengevat bestaat socioprudentie uit twee elementen:

1. **Een kennisbasis als de** bron van praktische professionele wijsheid die leidend is voor de ethische beroepshouding als sociale professional.
2. **Een proces van handelen en reflectie/reflexie:** het expliciteren door de sociale professional van wat hem geleid heeft bij zijn handelen en een oordeel over de kwaliteit en de effecten van het handelen. Waarbij de vraag leidend is of het handelen juist of 'goed' was in het licht van het morele referentiekader van zowel de sociale professional zelf als het sociaal werk als geheel. Hierbij wordt het stille weten geëxpliciteerd zodat deze de kennisbasis kan verrijken.

Het expliciteren van de overwegingen achter het handelen om inzicht te krijgen in de black box achter professionele besluitvorming en het samen met anderen¹ hierover in beraad gaan, is een rijke aanvulling op de huidige kennisbasis in het sociaal werk.

Socioprudentie methodisch ingebed

In de bovenstaande figuur is het proces om 'socioprudent' te handelen, of socioprudentie te ontwikkelen, schematisch weergegeven. Methodisch gezien is het een cyclus waarin de volgende activiteiten plaatsvinden:

1. Een professional in een bepaalde praktijksituatie verzamelt informatie, analyseert deze, besluit over passende acties en voert deze acties uit. Hierbij gebruikt hij zijn beschikbare kennisbasis, zowel de algemene kennisbasis van het sociaal werk, als zijn expliciete en impliciete praktijk(ervarings)kennis.
2. Er vindt reflectie en reflexie plaats. Hierbij wordt het referentiekader gevormd door de missie en centrale waarden van het sociaal werk en de opvattingen over 'het goede leven' vanuit het perspectief van de bij de situatie betrokkenen.
3. Dit leidt tot oordeelsvorming over het handelen (en de besluitvorming die hieraan voorafging). Centrale vraag hierbij is of het handelen moreel juist is geweest en of deze leidde tot gewenste uitkomsten, passend bij de missie en centrale waarden van het sociaal werk.
4. Op basis van deze oordeelsvorming wordt geleerd.
5. De uitkomsten worden toegevoegd aan de kennisbasis van de sociale professional. Op deze wijze vergroot hij zijn persoonlijke kennis en zijn 'praktische wijsheid'.

Idealiter vindt er een doorwerking plaats naar de algemene kennisbasis van het sociaal werk. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door systematisch onderzoek naar de ervaringen van (grotere groepen) sociale professionals.

¹ Anderen zijn burgers waarvoor de sociale professional zich inzet, maar kunnen ook andere professionals zijn. Deze professionals kunnen ook een andere disciplinaire achtergrond hebben. Door samen of van elkaar te leren ontstaat 'boundary crossing', het over de grenzen van het eigen referentiekader de eigen kennis verrijken (Stam & Wilken, 2015; 2018).

Kennistheoretisch uitgangspunt: weten en ‘het stille weten’ met elkaar verbinden

Bij de ontwikkeling van socioprudentie is belangrijk expliciete en impliciete kennis met elkaar te verbinden. Met expliciete kennis bedoelen we het geheel aan theoretische kennis en praktische vaardigheden die een professional via opleiding en deskundigheidsbevordering verworven heeft. Met impliciete kennis bedoelen we de kennis die de sociale professional dikwijls intuïtief gebruikt.

We kunnen gebruik maken van het kennistheoretisch uitgangspunt van Schön (1983, 1990) ‘knowing in action’, als het impliciete, in de praktijk gebrachte *stille weten*. Hierbij putten we uit het proefschrift van Wouter Pols (2016). Bij het werken aan sociale rechtvaardigheid is sprake van tacit knowledge, het stille weten, dat via reflection-on-action expliciet gemaakt kan worden. De reflection-on-action noemt Shulman de wijsheid van de praktijk, het ethos van sociaal werk “en daarbij het via zijn handelen in praktijk gebrachte stille weten” (Pols, 2016:225). “Reflection-on-action is een reconstructie van het ‘denkend doen’ dat in de praktijk reeds heeft plaatsgevonden. Het is een na-denken (een denken na een uitgevoerde activiteit)”.

Voor de vorming van praktische wijsheid zijn sociale verhalen (narrativiteit) een middel. “Verhalen vormen een noodzakelijke aanvulling op de ‘algemene principes van de theorie’.” (Pols, 2016:223). Verhalen tonen de wisselvalligheden van de praktijk en hoe de sociale professional “in de praktijk ermee omgaat en welke conclusies hij of zij eruit trekt” (Pols, 2016: 228). We krijgen oog voor het particuliere, specifieke, de “ingewikkelde en veranderlijke constellatie van bijzonderheden” (Pols, 2016: 222) door verhalen (te vertellen) en daarmee de mogelijkheid te openen dat men zich in de situatie verplaatst en de intenties van het professioneel sociaal handelen te doorgronden en daarmee de vraag te beantwoorden “zou ik net zo geoordeeld hebben, net zo gehandeld?” (Pols, 2016:222).

Je kunt als sociale professional je ervaringen, via verhalen, delen en relateren aan theoretische principes. Samen (zie ook noot 1) hierover in gesprek gaan en theoretische inzichten ernaast leggen. Oftewel samen in gesprek gaan over dat waar de sociaal professional voor staat. Daarvoor moet je stil weten (laten) expliciteren, door vragen te stellen, bijvoorbeeld naar het specifieke van de situatie, naar het stille weten achter het professioneel sociaal handelen in zo’n situatie, in dialoog, met gebruik van wetenschappelijke theorieën daarop kunnen doorvragen, helpen conceptualiseren, het achterliggende betekenisveld blootleggen, helpen verbinden met algemene theoretische inzichten.

Sociale professionals handelen daarbij vanuit het ethos van sociale rechtvaardigheid (zoals leerkrachten dat doen vanuit leerbaarheid of vormbaarheid), oftewel dat is waar de sociaal professional voor staat. Hierbij staat het algemeen belang voorop en niet het eigen belang van het individu. Het draait bij de sociaal professional om de waarde van sociale inclusie.

De beperking van theoretische, wetenschappelijke kennis is dat deze de werkelijkheid versimpelt (reduceert tot het algemene) en daarmee het blikveld van de sociale professional vernauwt. De body of knowledge van het sociaal werk verbindt echter brede algemene kennis met het handelen, met praktische methoden én ervaringskennis. Een sociale professional beschikt over een breed arsenaal aan theoretische concepten uit de sociologie, psychologie, pedagogiek en antropologie die hem inzicht geven in de manier waarop mensen functioneren binnen samenlevingen. Zo ontstaat inzicht in individueel gedrag en systeemkenmerken van sociale instituties die elkaar onderling beïnvloeden. Mensen geven de samenleving vorm binnen diverse contexten (in verschillende mate van institutionalise-

ring), waarin ze ten opzichte van elkaar bepaalde sociale rollen spelen, met hieraan verbonden sociale regels en onderlinge verwachtingen. Spanningen tussen mensen betreffen vaak spanningen tussen deze rollen en regels (Linders, Potting, Feringa & Jager-Vreugdenhil, 2016). Een sociale professional is als geen ander in staat deze en andere theorieën in te zetten om concrete sociale situaties te analyseren en hierin knelpunten te signaleren. Daarbij specifiek rekening houdend met de invloed van (individuele) stoornissen of beperkingen, of andere aspecten die mensen in hun context extra kwetsbaar maken.

Want professioneel sociaal handelen is over het algemeen niet gestandaardiseerd, het is situationeel gebonden en weloverwogen, want 'luisterend' naar het specifieke en vertrekend vanuit het operationele weten over niet standaard situaties (Van Ewijk, Spierings, Spierts & Sprinkhuizen 2016). Passend handelen over specifieke, niet standaard situaties, richt zich dan ook vaak op het bijzondere.

Professioneel sociaal handelen is meer inductief dan deductief in de zin dat de theoretische kennis (verworven aan hbo/universiteit) niet voldoende is om de professie te kunnen uitoefenen, omdat er ook praktische kennis nodig is, kennis van de praktijk, naast kennis van het algemene zoals wetten en regels, ook een in de praktijk verworven kennisbestand van het bijzondere, zoals casussen of kritische beroepssituaties. Als de sociale professional recht wil doen aan de sociale rechtvaardigheid in deze specifieke situatie, daarop een reflecterend oordeel moet geven, vertrekt hij voor dat oordeel vanuit het bijzondere, via de instemming van anderen, naar het algemene.

Het operationele weten over niet standaard situaties wordt pas begrijpelijk - niet alleen voor buitenstaanders, maar ook voor de sociale professional zelf - als dit wordt geëxpliciteerd en gerepresenteerd.

Verwante begrippen

De term socioprudentie heeft een filosofische achtergrond. De term prudentie staat in een lange filosofische traditie, vooral in die van de deugdethiek met als grondlegger Aristoteles. In het zesde boek van de *Ethica Nicomachea* gaat Aristoteles in op 'De eigenschappen van het intellect'. Hij wil aantonen dat er maar twee zelfstandige, goede eigenschappen van het intellect bestaan: filosofisch inzicht (*sophia*) en verstandigheid (*phronêsis*). Laatstgenoemde, het platoonse begrip van inzicht, bevat zowel theoretische als praktische kennis. *Phronêsis* of verstandigheid heeft bij hem betrekking op alleen het praktische handelen, ze is een goede eigenschap van het praktische intellect. Verstandigheid is een morele kennisvorm en heeft betrekking op het individuele geval. De handelende persoon moet zelf van geval tot geval nagaan wat de situatie moreel gezien vereist. Daarbij moet hij zich volgens Aristoteles op het midden richten, wat een moeilijke opdracht is omdat in alle verschillende praktijk-situaties niets vast of onveranderlijk is. Er is in de loop der eeuwen veel filosofische discussie ontstaan over Aristoteles' deugdethiek, maar tegenwoordig wordt weer veelvuldig op zijn denken teruggegrepen. Een kernelement daarvan is zijn benadrukken van *phronêsis*: verstandigheid in de zin van praktische wijsheid, of in het Latijn 'prudentie'!

De term socioprudentie is ook verwant aan de term *jurisprudentie*. Een rechter baseert zich voor zijn handelen en oordeelsvermogen op zaken als: de rechten van de mens, de grondwet (van zijn land), het Nieuw Burgerlijk Wetboek, maar ook op jurisprudentie. Jurisprudentie heeft daarbij een dubbele betekenis. Het houdt de rechtsopvatting in van de rechterlijke macht, zoals die blijkt uit eerder genomen beslissingen. Daarbij geldt de betekenis van het

toegepaste recht zoals het professioneel is vastgelegd en gedocumenteerd is. Rechters kunnen de eerdere jurisprudentie bestuderen om tot een verantwoord oordeel te komen. Er is ook de, meer fundamentele, betekenis van het moeten oordelen op basis van praktische wijsheid, de prudentie bij juridische zaken. Dat is de jurisprudentie die nodig is om de kaderstellende wetgeving zo zorgvuldig mogelijk toe te passen. Niet iedere praktijksituatie waarover geoordeeld moet worden is immers letterlijk in het wetboek terug te vinden, integendeel. Een vergelijkbare betekenis geldt ook voor socioprudentie bij het oordelen en handelen van de sociale professional. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het VN-Kinderrechtenverdrag, de uitgangspunten van de internationale definitie van sociaal werk, de landelijke wetgeving, dat zijn kaders die leidend zijn voor het sociaal werk. Het is zaak dat de sociale professional ze zo goed mogelijk toepast in de praktijk en socioprudent, sociaal verstandig te werk gaat. Daarbij is het raadzaam als dergelijke casuïstiek, de sociale oordelen en het daaraan verbonden handelen ook meer systematisch wordt gedocumenteerd. Dat kan door verslaglegging van casuïstiek, praktijkverhalen of bijvoorbeeld door 'reflectiekaarten' te maken (de vastgelegde reflecties op ethische, normatieve en technische oordeelsvorming). Met dergelijke geschreven producten kan worden bijgedragen aan vergroting van het lerend vermogen van de sociale professional en de professionalisering van de beroepsgroep als zodanig.

Maar er zijn ook verschillen tussen jurisprudentie en socioprudentie. Zo is er een belangrijk praktisch verschil tussen hoe de rechter (of advocaat) opereert en hoe een sociale professional dat doet (zie ook: Berding 2017). Een rechter is onafhankelijk en doet op gezaghebbende basis bindende uitspraken (waartegen men overigens ook in beroep kan gaan bij een hogere rechter, oftewel die men extra kan laten toetsen); bij de sociale professional zijn de besluiten (vgl. ook Spierts 2017) minder bindend en vaak ook minder gezaghebbend. De rechter kan hierbij relatief (veel) tijd gebruiken om tot een oordeel te komen. Voor de sociale professional moet er vaak snel worden beslist, in acute situaties. Verder kan de cliënt van de rechter niet zomaar weglopen, hij is gebonden aan allerlei juridische bepalingen die hem in zijn vrijheid beperken. Dat is over het algemeen wel zo bij de mensen waarmee zij te maken hebben, die mogen zelf beslissen of ze al dan niet betrokken willen worden bij de activiteiten van de sociale professional (behalve in situaties van drang en dwang, op het overgangsgebied van het sociale en juridische domein).

Daarnaast is socioprudentie verwant aan al bestaande termen in het sociaal werk zoals 'leren van gevallen', dat door Geert van der Laan werd gemunt (1995), de term 'plekken der moeite' (Kunneman, 2013), 'bumpy moments' in het onderwijs (Kan, Brouwer & Zitter 2012), moresprudentie (Van Doorn, 2008), sociale reflexiviteit (o.a. Linders & Feringa 2014), zorgethiek (o.a. Stam en Wilken, 2015), kritische beroepssituaties (Grotendorst et al., 2006) moreel beraad (Widdershoven, 2010) en ethiekwerk (Keinemans, 2014). Een verwant begrip uit het onderwijsdomein is de term 'pedagogische jurisprudentie' als een "verzameling casussen van door leraren in praktijk gebrachte oordelen en het daarbij in het spel gebracht weten" (Tardif & Gauthier, geciteerd in Pols, 2016: 230).

De kern bij al deze verwante begrippen is: expliciteer de praktische wijsheid die nodig is om het goede te doen in niet-standaard situaties door te reflecteren op het handelen waardoor het mogelijk wordt het handelen expliciet en publiek te verantwoorden.

Maak zodoende navolgbaar, door er systematisch van te leren (ook als er fouten worden gemaakt of afslagen worden gemist, denk ook aan 'rechterlijke dwalingen' zoals bij Lucia de B, de Puttense moordzaak, enz.) wat de overwegingen achter het handelen en het besluiten zijn door deze bespreekbaar te maken in de professie. Streef hiermee voorbij het intuïtieve handelen, het handelen op gevoel en zoek samen naar inzicht in mechanismen die werken en waarom deze werken.

Sociaal werk verrijken met socioprudentie

Het sociaal werk heeft zoals gezegd een sterk normatief karakter. Het belang van praktische wijsheid hierin is relatief groot. Die praktische wijsheid is meer dan alleen levenswijsheid of reflexiviteit. Van oudsher wordt in beroepsopleidingen sociale professionals reflectief vermogen meegegeven. De reflectieve grondhouding is eigen aan de professie. De laatste tijd beginnen we ook meer aandacht te besteden aan de ontwikkeling van *reflexief* vermogen.

We constateren echter ook dat er in de hectiek van de dagelijkse praktijk vaak weinig gelegenheid genomen wordt voor reflectie en expliciet leren, bijvoorbeeld in de vorm van intervisie, supervisie of intercollegiale toetsing. Dat heeft in organisaties meestal lage prioriteit en er wordt vaak onvoldoende geld voor gereserveerd.

Tegelijkertijd zien we dat zij voortdurend op zoek blijven naar richtinggevende kaders. Want ondanks de beschikbare beroeps- en competentieprofielen, richtlijnen en protocollen, voelen zij zich soms nog handelingsverlegen (Linders, 2010) in relatie tot nieuwe werkwijzen. Sociale praktijken veranderen voortdurend (bijvoorbeeld van werkplek) in het licht van voortschrijdend inzicht, zoals nu in het sociaal domein het geval is. Afspraken en conventies zijn telkens in de revisie (Giddens, 1990, p.39), omdat we ons veel minder dan vroeger beroepen op gewoonten, tradities en dogma's. Eigenlijk zijn we er nooit meer zeker van dat de kennis die we vandaag de dag hebben over onze sociale praktijken in de toekomst niet meer zal veranderen. Binnen een samenleving waarin de overheid een stap terugzet, burgers aan zet zijn en zorgprofessionals 'maatwerk dienen te leveren' en de regie over ondersteuningsprocessen met burgers dienen te delen, zijn standaardmethoden en protocollen niet meer passend. Anno 21ste eeuw is het aan sociale professionals zelf om – via sociale reflexiviteit en 'transformatieleren' - voortdurend socioprudentie te ontwikkelen, en zo hun eigen beroepswaarde tot uitdrukking te brengen.

Als lectoren kunnen we hier een bijdrage aan leveren door systematische onderzoek te doen naar de ervaringen en leringen van sociale professional en deze publiceren. Hiermee versterken we de leercurve in het beroepenveld, zodat zij steeds opnieuw hun handelen kunnen ijken op en bijdrage aan socioprudentie.

Gebruikte bronnen

Banks, S. (2012) 'Negotiating Personal Engagement and Professional Accountability: Professional Wisdom and Ethics Work'. *European Journal of Social Work*, p. 1-18 (2012).

Berding, J. (red.) (2017). *Aan het werk met Hannah Arendt. Professionals in onderwijs, zorg en sociaal werk*. Leusden: ISVW Uitgevers.

Beroepsvereniging voor Sociaal Werkers (BPSW) (2010). *Beroepscode voor maatschappelijk werkers*. Utrecht: BPSW.

Berselaar, V. van den. (2009). *Bestaansethiek: normatieve professionalisering en de ethiek van identiteits-, levens- en zingevingsvragen*. Amsterdam: SWP.

Boutellier, H. (2014). *Meer van waarde*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.

De Jonge, E. (2015). *Beelden van de professional. Inspiratiebronnen voor professionalisering*. Eburon Uitgeverij B.V.

Doorn, L. van (2008) *Sociale professionals en morele oordeelsvorming*. Lectorale rede. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie. Hogeschool Utrecht.

Ewijk, H. van, F. Spierings, M. Spierts en A. Sprinkhuizen (2016). *Basisboek sociaal werk*. Amsterdam: Boom.

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. California: Stanford University Press.

International Federation of Social Workers (IFSW, 2014). <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>

Kan, C. van, P. Brouwer & I. Zitter (2012). *Bumpy moments in de dagelijkse onderwijspraktijk*. Den Bosch/Utrecht: ECBO

Kanne, M. (2017). Co-creatie van goede zorg. Ethische vragen, moreel beraad en normatieve professionalisering in de zorg en het sociaal werk. Eburon Uitgeverij B.V.

Keinemans, S, E. de Jonge & R. Kloppenburg (2014a). *Ethisch actorschap. Ethiekwerk*. Hogeschool Utrecht: Utrecht.

Keinemans, S. (2014b). Be sensible: Emotions in Social Work Ethics and Education. *Journal of Social Intervention: Theorie and Practice*, 23 (1), 91-106.

Klaver, K., E. van Elst, A.J. Baart (2014). 'Demarcation of the ethics of care as a discipline: Discussion article.' *Nursing Ethics*, 21, (7) 755-765.

Kooiman, A., Wilken, J.P., Stam, M., Jansen, E. en Van Biene, M. red (2015). *Leren Transformeren*. Utrecht: Wmo-werkplaatsen / Movisie

Kunneman, H. (2013). *Kleine waarden en grote waarden. Normatieve professionalisering als politiek perspectief*. Amsterdam, SWP.

Laan, G. van der (1995). *Leren van gevallen. Over het nut van de reconstructie van casuïstiek voor praktijk en wetenschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Lichterman, P. (2005). *Elusive Togetherness. Church Groups Trying to Bridge America's Divisions*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid*. Tilburg University: Tilburg.

Linders, L., & Feringa, D. (2014). *De Kunst van het Laten. Doe-het-zelf-zorg en rolverwarring in tijden van transitie*. Utrecht: MOVISIE.

Linders, L., D. Feringa, M. Potting & M. Jager-Vreugdenhil, (2016). *Tussen regels en vertrouwen*. Amsterdam: Van Gennip.

Oosterling, H. <https://www.nieuwwij.nl/interview/individu-achterhaald-begrip/...> januari 2016.

Pols, W. (2016). *In de wereld komen. Een studie naar de pedagogische betekenissen van opvoeding, onderwijs en het leraarschap*. Garant: Antwerpen-Apeldoorn.

Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.

Schön, D.A. (1990). *Educating the Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

Spierts, M. (2017). *Pleidooi voor een democratisch sociaal werk*. Marie Kamphuislezing 2017.

Stam, M. en Wilken, J.P. (2015). Zeven principes van transformatieleren. In: Kooiman, A., Wilken, J.P., Stam, M., Jansen, E. en Van Biene, M. red (2015). *Leren Transformeren*. Utrecht: Wmo-werkplaatsen / Movisie, pp 108-124.

Stam, M. en Wilken, J.P. (2018). Transformatieleren. Hoe onzeker weten tot innovatie kan leiden. in: V. de Waal (2018). *Interprofessioneel werken en innoveren in teams Samenwerking in nieuwe praktijken*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Tronto, J.C. (1993). *Moral boundaries. A Political Argument for an Ethic of Care*. New York, London: Routledge.

Verharen, L. (2017). *Being there. Samen werken aan het versterken van Sociale Kwaliteit*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Widdershoven, G. (2010). *Reflectie als interventie*. Oratie. Amsterdam: Vrije Universiteit.